

Мирон Вачевський, кандидат економічних наук, професор

кафедри менеджменту та підприємництва
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

СУТЬ ТА ПРИРОДА І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ

У статті розкриваються питання про суть грошей як загального еквіваленту обміну, правила обігу грошей в державі, історія розвитку грошей Київської Русі, козацької держави та УНР, необхідність вивчення теми “Гроші” кожним випускником середньої загальноосвітньої школи.

Актуальність проблеми. Тема “Гроші” є однією із важливих у процесі вивчення учнівської молоддю економіки. У цій темі розглядаються питання про гроші, їх природу та функції, аналізується закон грошового обігу, на основі грошей з’ясовується механізм формування цін.

Засобом вираження вартості всіх товарів є гроші. Саме за допомогою грошей відбувається обмін товарами. Згідно з цими уявленнями, гроші виникли в результаті розвитку форми вартості, або мінової вартості. Слід зазначити, що висвітлення проблеми про гроші буде сприяти прищепленню учнівській молоді зацікавленості вивченням економіки, а вчителям, які викладають основи економічних знань, і допоможе поєднувати свій предмет інтеграційно із основами економіки, тобто грошовою системою.

Виклад матеріалу про гроші вчитель може поєднувати із історією, математикою, трудовим навчанням, підприємницькою діяльністю, переконуючи учнів у необхідності глибоких знань з основ економіки, для формування у ринковій економіці належного рівня професійних компетенцій. Вчитель повинен наголосити учням, що в будь-якому суспільстві держава виконує важливі функції регулювання, впливаючи на різні сфери суспільного життя, переважно за допомогою грошової системи. Економічний розвиток висуває дедалі нові вимоги до державних структур, характеру і якості самого державного управління. Випускник школи, професійного навчального закладу чи ВНЗ під час засвоєння знань при вивченні економіки, також зацікавлений різноманітними прикладами з огляду державного втручання в економічні процеси за допомогою грошової системи, наприклад, податки – прями і непрямі, акцизи, інвестиції, кредити, митні стягнення. Система загальної середньої освіти повинна бути зорієнтована на підготовку учнівської молоді до діяльності в умовах

конкурентної економіки, на початкові професійні знання з бізнесу, менеджменту, маркетингу, інформації, інтелектуальної власності та інших дисциплін, які формують певний рівень професійних компетенцій і безпосередньо пов’язані із грошовою політикою держави. Взаємодія учасників економічної системи дуже різноманітна за формами і соціальними наслідками. Більшість з них охоплює ринок, але є такі, що залишаються за його межами. Наприклад, промислове підприємство, беручи участь в ринковій конкуренції, забруднює навколишнє середовище і реально шкодить здоров’ю людей, які тут мешкають, знижуючи якість їх життя. Без участі держави боротися з подібними зовнішніми ефектами неможливо а такий вплив може здійснювати держава за допомогою грошової системи, накладанням штрафів, чи навпаки, преміюванням окремих працівників. Тому держава повинна взяти не себе збалансування інтересів між учасниками вільної конкуренції та інтересами суспільства на основі грошової системи [5].

Аналіз останніх публікацій. Вагомий внесок у визначення цінних професійних напрямків підготовки та організації навчального процесу у закладах освіти внесли відомі вітчизняні вчені В. Андрущенко, В. Боднар, М. Бурда, Н. Бібік, І. Зязюн, М. Євгук, М. Єрмошенко, В. Кремень, В. Мадзігон, Н. Ничкало, В. Онищенко, І. Прокопенко, А. Павленко, В. Сидоренко, які в своїх наукових працях розкривають диференційоване навчання та науково методичні розробки із методик навчального процесу учнівської та студентської молоді, що відповідають розробленим Міністерством освіти і науки України концепціям навчального процесу.

Слід зазначити, що випущено значну кількість навчально-методичної та довідкової літератури, що торкається питань економічної освіти:

СУТЬ ТА ПРИРОДА І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ

М.В. Вачевський [1, 2, 3], З.Г. Ватаманюк, В.Б. Буняк [4], О.І. Вишневський [5], А.С. Гальчинський, П.Є. Єщенко [6], В. Ковальчук [7], М. Кравчина, М. Романенко [8], В.Г. Кремень [9], С.В. Мочерний [10], А.Ф. Павленко [11], С.В. Степанко, А.М. Поручник [12], О.Т. Шпак [13]. Їх праці відповідають розробленим навчальним програмам та концепції Міністерства освіти і науки України. Проте зауважимо, що проблема державного регулювання економічних процесів за допомогою грошової системи, при вивченні економіки залишається актуальною темою і вимагає постійного вдосконалення у процесі навчання.

Мета статті. Дослідити проблеми підготовки учнівської молоді з основ економічних знань у загальноосвітніх навчальних закладах у процесі вивчення теми “Гроші: їх розвиток та обіг”.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що тема “Гроші” є однією із важливих у процесі вивчення економіки. У ній розглядається питання про природу та функції грошей, аналізується закон грошового обігу, на основі грошей з’ясовується механізм формування цін. Тут слід сказати, що гроші виникли на основі певної вартості виробленого товару, або іншої цінної речі, які підлягали обміну на інші цінності чи вартості [1].

Історично першою була проста, або випадкова форма вартості. Вона виникла разом із зародженням товарного обміну – багато тисяч років тому. У той час товари обмінювалися лише випадково, їх було ще дуже мало. При цьому, як правило, в обмін вступали не вартісні еквіваленти, а різні споживні вартості (корисності).

Прошло безліч актів обміну і тисячі років, перш ніж проста форма вартості перетворилась у повну, або розгорнуту. В цих умовах товару протиставляється не один, як за умов простої форми вартості, а багато товарів, які всі є його еквівалентами, тобто вартість даного товару оцінюється через вартість усіх інших. Продукти обмінюються уже не випадково, а регулярно. Це стало можливим завдяки першому великому суспільному поділу праці, коли скотарські племена виділились із середовища землеробських. Другий великий суспільний поділ праці – відділення ремесла від сільського господарства – зробив обмін ще більш регулярним. Це привело до появи більш стійких мінових пропорцій, почали обмінюватись дійсно рівні вартості.

Зазначимо, що в сучасних умовах обмін між товаровиробниками та споживачами здійснюється переважно в грошовій формі. Гроші сьогодні застосовують практично всі економічні системи, передові чи відсталі, і перш за все для торгівлі.

Але роль грошей у суспільстві значно ширша. Використання грошей дає можливість краще та ефективніше організувати економічне співробітництво людей, здійснювати спеціалізацію. Вони впливають на макроекономічні процеси, і цей вплив дуже складний.

Гроші – визнаний усіма засіб обігу, що приймається в обмін на товари та послуги й може бути використаний для нагромадження багатства та використання в майбутньому [5].

Економічна наука розглядає гроші як особливий товар, що виконує у системі економічних відносин специфічну функцію – виступає в ролі загального еквівалента. За свою тривалу історію людство використовувало різноманітні види грошей. В одних народів роль грошей виконували хутро і шкіри, в інших – зерно чи худоба. Це були переважно продукти масового виробництва, що відігравали вирішальну роль в економіці народів. Для того, щоб стати грошима, товар повинен мати специфічні властивості: бути довговічним, подільним і рідкісним. Найбільш ідеально цим вимогам відповідали благородні метали – срібло й золото, з яких карбували монети. Сьогодні монети відійшли на другий план, а головну роль почали відігравати паперові та банківські гроші.

Щоб дати визначення грошам, слід зазначити, що їх вартість прирівнювалася до товару. **Вартість товару**, змістом якої є абстрактна праця, витрачена на його виробництво, виражається не безпосередньо в одиницях робочого часу, а побічно – у формі мінової вартості.

Мінова вартість – це вираження вартості одного товару за допомогою вартості іншого. Отже, мінова вартість є формою вираження вартості товару.

Вартість одного товару виявляє себе в обміні на інший товар: $T - T$. На перший погляд здається, що при обміні товари відіграють однакову роль. Але це не так. Насправді їх ролі різняться [8].

Один товар виражає свою вартість відносно іншого товару. Інший же товар, за допомогою якого перший виражає свою вартість, виступає в ролі еквівалента (від латинського “**аеквус**” – **рівний** + “**валене**” – той, що має силу, ціну; тобто, “еквівалент” – рівноцінний), знаходиться в еквівалентній формі вартості.

Подальший розвиток суспільного поділу праці, зростання товарного виробництва привели до того, що з усього товарного світу почав вирізнятися товар, що став еквівалентом для інших товарів. Ця роль закріпила за ним, а це

означало, що з'явилась загальна форма вартості. У різних місцевостях роль загального еквівалента спочатку виконували різні товари: в Стародавньому Єгипті – зерно, в Месопотамії – велика рогата худоба, в Малій Азії – вівці, в Стародавньому Китаї – рис і шовкові тканини, а в Індії того ж часу – золото.

Товар, що має здатність обмінюватись на будь-який інший, називається **загальним еквівалентом**. З часом ця роль майже скрізь закріпилася за золотом і сріблом, що й привело до утвердження грошової форми власності. **Так з'явилися гроші.**

Отже, суть грошей полягає в тому, що це товар, який виконує роль загального еквівалента. Суть грошей як загального еквівалента найбільш повно розкривається у їх функціях. Гроші мають міру вартості, яка виражає вартість усіх товарів, які виражаються у грошах. Гроші є матеріалом для оцінки товарних вартостей.

Вартість товару в грошовому вираженні називається ціною. Для зіставлення між собою різних кількостей золота, тобто для порівняння цін товарів, певну вагову кількість золота приймають за одиницю виміру. Така вагова кількість золота, або грошова одиниця країни називається **масштабом цін**.

Масштаб цін, з одного боку, як і будь-яка міра (наприклад, довжини чи маси), є умовним, а з іншого – він повинен визнаватися усіма в даній країні. Тому держава юридичним актом закріплює грошову одиницю, яка, таким чином, отримує офіційне визнання. На практиці невеликі злитки металу волею держави перетворювалися на металеві монети, що втілювали одну або кілька грошових одиниць (наприклад, фунти) або однієї грошової одиниці (пенси).

Спочатку грошові одиниці назвою не раз були пов'язані з певною вагою благородних металів, наприклад "фунт стерлінгів", тобто фунт (біля 460 гр.) срібла. Зараз важко уявити монету вагою 460 гр. Але коли золото замінило срібло, колишня назва почала застосовуватися до такої кількості золота, яка вартістю дорівнювала фунту срібла, але була значно (майже в 100 разів) меншою. Так грошовий масштаб відділився від вагового.

Гроші як засіб обігу. Виконуючи функцію засобу обігу, гроші стають посередниками в обміні товарів. З появою грошей безпосередній товарний обмін $T - T$ набуває форму товарного обігу $T - G - T$, що веде до якісних змін. Акт купівлі відділяється від акту продажу. Отримавши гроші, зовсім не обов'язково їх одразу витратити – можна зачекати з купівлею, продати на одному ринку, а купити на іншому. Окремі обмінні акти

переплітаються і зливаються в єдиний процес товарного обігу. В його перебігу гроші, постійно переміщуючись від одних осіб до інших, здійснюють **грошовий обіг**. У функції засобу обігу гроші залишаються лише посередником при обміні товарів. Ось чому реальний грошовий матеріал у цій функції може бути замінений [3].

Як товар не тільки за походженням, гроші принципово відрізняються від звичайних товарів. Вони є особливим, абсолютним товаром, у якому розв'язуються всі суперечності звичайних товарів і уречевленої праці.

Різноманітність і складність виробничих відносин, які втілюються у грошах, визначає можливість форм прояву самих грошей. Кожна з таких форм одержала назву функції грошей, основна з яких – засіб обігу та виміру вартості.

Гроші як засіб обігу, інструменти виміру вартості. З часу появи грошей їх обіг пройшов значну еволюцію. Спочатку в його основі були різні товари, які надовго ставали загальним еквівалентом, потім – мідь і бронза, з 8 – 7 ст. до н.е. в Стародавній Греції і Стародавньому Римі – срібло і золото, а в наш час основою грошового обігу стали банкноти (банківські білети).

З розвитком ринку розширенням грошових відносин ускладнювалися вимоги з боку ринку до грошей. Внаслідок цього гроші змінювали свою форму [2].

Монета. На початку розвитку товарно-грошових відносин у ролі грошей виступали найбільш ходові товари (худоба, сіль, риба тощо), форма грошей тоді збігалася з формою (споживною вартістю) цих товарів. Згодом роль грошей почали виконувати метали (їх зливки), правда, вони були незручними, бо при платежі їх необхідно було зважувати.

З розвитком торгівлі виникла потреба таврування злиwkів. Держави почали виготовляти за встановленою формою зливки металів, вагу і пробу яких засвідчували своїм тавром. Такі зливки одержали назву **монети**. Назва "монета" походить від імені богині Юнони-Монети, бо в III ст. до н.е. при її храмі був відкритий у Римі перший монетний двір, тобто майстерня, де виливали гроші.

Монета виявилась найдосконалішою формою грошей. Найбільшого розвитку вона досягнула в період золотого монометалізму, формою існування якого був золотомонетний стандарт. Монета як форма дійсних грошей обслуговувала людей протягом трьох тисячоліть.

Білонна монета залишилася в обігу і тоді, коли монета як форма дійсних грошей вибула з обігу. Зазначимо також, що гроші мають такі властивості: загальнозначущість, портативність,

СУТЬ ТА ПРИРОДА І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ

подільність, довговічність, однорідність, простота ідентифікації. грошові знаки, вони називаються: **казначейські білети** (випускають державні казначейства),

ВИДИ ГРОШЕЙ ТА ГРОШОВІ АГРЕГАТИ			
Металеві гроші	Паперові гроші	Банківські гроші	Електронні гроші
Грошові знаки, викарбувані з металу. Мають законодавчо визначені форми, вагу, склад металу. Використовуються як засіб обігу чи платежу.	Гроші, оголошені урядом як обов'язковий до приймання засіб обігу та законний засіб платежу за борги. Мають примусовий (встановлений державою) курс	Гроші, що функціонують значною мірою на безготівкових засадах. Гроші економічних суб'єктів записані на спеціальні рахунки цих суб'єктів у комерційних банках.	Гроші, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг. Обертаються через запровадження до сфери розрахунків комп'ютерної техніки й сучасних систем зв'язку
<p>Грошова маса – це вся сукупність випущених в обіг паперових грошей та металевих монет. До загального обсягу грошової маси включають депозити до запитання та інші чекові депозити</p>			
<p>Суть грошей зводиться до виконання ними ролі посередника в обмін. Найповніше суть грошей розкривається через їх функції.</p>			

Дальше зазначимо, що в даний час в обігу діють паперові гроші, векселі, і чеки. Готівкові та депозитні гроші. Найпоширенішим видом паперових грошей стали державні казначейські білети, які не забезпечені металевим (золотими) запасом і випускаються державною скарбницею у розмірах, що залежать не від запасів матеріальних цінностей, а винятково від фінансових потреб уряду. При цьому держава може пускати в обіг будь-яку кількість паперових грошей, але вона не може визначити їх купівельну силу, бо в дію вступає закон паперових грошей, який визначає купівельну силу.

Паперові гроші – це грошові знаки, які заміщують грошовий товар (золото) в обігу.

Маса паперових грошей повинна відображати ту кількість золота, яка необхідна для нормального обігу товарів у даний час.

Випуск паперових грошей здебільшого здійснюється для фінансування витрат держави, покриття бюджетного дефіциту, витрат на озброєння, збитків через безгосподарність. Проведення соціально-економічних заходів теж вимушено збільшує емісію грошей. Зазначимо, що за обмеженням обсягу матеріалу ми не маємо можливості висвітлити питання про векселі, чеки, акції (див. про це в [1]).

Неповноцінні гроші. Перехід до нового типу грошей спричинили і нові форми грошей. З них досить поширеними були **готівкові гроші**, трохи пізніше – **депозитні**. У сучасних умовах почала розвиватися форма електронних грошей.

Усі форми неповноцінних грошей поділяються на два види: **бюджетні**, або **паперові** та **кредитні**.

Залежно від того, хто випускає готівкові

банківські білети (емісійні банки), **векселі** (один з учасників кредитної операції), **чеки** (випускає власник вкладу в банк).

Переважає кількість готівкових грошей виготовлена з паперу, тому їх часто називають паперовими, розуміючи під ними всі форми неповноцінних грошових знаків.

Депозитні гроші це теж неповноцінні знаки вартості, але на відміну від готівкових вони зовсім не мають речового вираження й існують лише у вигляді певних сум на рахунках у банках. Потреба в такій формі грошей зумовлена посиленням вимог щодо економічності та зручності грошового обігу, коли обсяги і форми платежів досягли величезних розмірів.

Електронні гроші – це різновид депозитних грошей, які означають, що переведення грошових сум з рахунку на рахунок у банках здійснюється автоматично з допомогою ЕОМ за безпосереднім розпорядженням власника поточних рахунків.

Носієм електронних грошей є **кредитна картка** – іменний грошовий документ, що видається банком власникові поточного рахунку і дає йому можливість оплатити через ЕОМ свої купівлі, погасити борги. Це дуже зручно для клієнтів банків.

Зауважимо, що на стан грошей в країні помітно впливає конвертованість національної валюти, тобто можливість власників грошей вільно обмінювати їх на іноземні валюти і навпаки без спеціально на це дозволу держави. Конвертованість національної грошової одиниці встановлюється державою, а умови та курс обміну визначає ринок.

Розкриваючи таку актуальну тему про гроші та їх походження, необхідно також стисло

СУТЬ ТА ПРИРОДА І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ

висвітлити про походження грошей, гроші Київської Русі, козацької Держави та УНР.

Зазначимо, що, за твердженням істориків, перша людина на території України з'явилася приблизно 1,5 млн. років тому в період палеоліту. Під час існування сусідської общини (етап неоліту на Трипіллі, яка була праосновою українського народу) починає розвиватися система обміну продуктами землеробства, тваринництва і ремісництва.

Починаючи із IX – VI ст. до н.е. скіфи (скіфів-орачів можна вважати пращурами українського народу) вирощували пшеницю, жито, овес, просо, сочевицю, горох, біб та інші культури, що переважно йшло на продаж. Скіфи-кочівники розводили худобу: коней, овець, кіз, корів.

У скіфів рано розвинулося ремесло. Вони вели активну торгівлю із греками, вивозили туди хліб, полотно, хутро, мед, а ввозили золото, срібло, тканини.

Під час грецької колонізації (VIII – VI ст. до н.е.) із виникненням міст (Ольвія, Херсонес та ін.) між місцевими поселенцями та грецькими містами постійно велася торгівля. Найпоширенішими товарами були оливкова олія, вина, посуд, керамічна дахівка. З грецьких міст завозили золото, срібні та інші ювелірні вироби. В Ольвії, Херсонесі, Пантікапей (нині Керч) карбували мідні та срібні гроші.

Нашадки трипільських племен – східні слов'яни. У VI ст. н.е. вони об'єдналися під назвою антів. Багато вчених істориків вважають їх предками українців. Приблизно у 862 р. Варязькі вагажки Аскольд і Дір звільнили полянську землю від хозарів і заснували державу Київську Русь. Вона проіснувала до середини XII ст. і розпалася на 15 окремих князівств (держав).

Розкриваючи грошову систему Київської Русі, слід зазначити, що Русь була в цей час достатньо розвинутою державою, мала розвинуте виробництво хутрових виробів із соболів, білок, горностаїв, куниць, бобрів, вичиненими шкурами, шапками, медом, вівцями та іншими товарами і торгувала із багатьма країнами Європи. Одне хутро чорної лисиці, яке вивозилося за межі країни, коштувало 100 червінців (золотих монет). Внутрішня торгівля велася срібними та бронзовими прикрасами, виробами з металу, дерева, посудом і іншими товарами.

Перші монети (римські) на території України з'явилися у II – III ст.

Про значну роль худоби як грошей у попередні століття у Стародавній Русі свідчить те, що казна князя називалася скитницею, а казначей – скотником. У Київській Русі грошова система існувала в формі “кунних грошей” (хутра куниці або білки) і об'єднувалася лічильною одиницею – гривною. У IX – XI ст. одна гривна дорівнювала 25 кунам, у XII ст. – 50 кунам. Тривалий час функцію загального еквівалента виконували хутра родини куниць: хутро куниці називали куною, хутро соболя – ногатою, а горностая – резаною.

Проте виконання хутром куниці (або іншим хутром) ролі загального еквівалента утруднювало процес обміну (напр., перевезення таких грошей або значні торгові операції). Тому з'явилася потреба в карбуванні монет, насамперед зі срібла. Київська срібна гривна важила від 160 до 196 г, чернігівська – близько 196 г.¹

Після прийняття у 998 році християнства і утворення Київської Митрополії почалося швидше становлення і розвиток економічних відносин Київської держави. Відбулося духовне перетворення Русі – України, величезної і могутньої держави Східної Європи².

З моменту хрещення Русі – України язичницький період відходить у минуле. З кінця X століття за князювання Володимира відбулися докорінні зміни в усіх сферах життя суспільства, в тому числі карбування власних грошей (золотих і срібних), а пізніше – лише срібних (у часи правління Ярослава Мудрого). На одному боці монети місцеві майстри карбували герб України – Тризуб на іншій – відбиток князя.

Перші викарбовані гроші були в обігу тривалий час – до козацької доби.

За даними вчених, перші козаки (козак – вільна особа із дотриманням християнських звичаїв і надання допомоги іншому) появилися на початку 1400 року в час існування Литовського князівства, об'єднаного із Польщею.

Виникнення Запорізької Січі – першої у світі християнсько демократичної держави – сприяло національно-визвольній війні українського народу 1648 – 1654 рр. Зазначимо, що у Чигирині карбувалася власна українська монета, на одному боці якої було зображено символ військової могутності запорізького війська, а на другому – ім'я гетьмана Богдана Хмельницького. Українські гроші карбувалися й за видатних гетьманів Петра Дорошенка та Івана Мазепи.

Поступово втрата Україною державної

¹Мочерний С.В., Канищенко Л.О., Устенко О.А. Короткий курс економічної теорії. Навчальний посібник. Тернопіль. Економічна думка, – 2000. – С. 84 – 88.

²Патріарх Київський і всієї Русі-України Філарет. Різдво христове та його онтологічне значення для людства. Науково-практична конференція. – К.: 17 – 18 лютого 1998. – С. 18.

СУТЬ ТА ПРИРОДА І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ

незалежності після Переяславської угоди призвела до вилучення з обігу українських і західних монет та заміну їх менш стабільною російською монетою (за царювання Петра I). Є припущення вчених, про обумовленість у підписаній угоді, що Україна не мала права випускати власні грошові знаки вартості, а також самовільно укладати будь-які угоди із іншими державами без згоди Росії. Б.Хмельницькому такі вимоги були необхідні для перепочинку від затьяжної війни із поляками і він думав, що ближчими роками відновить всі ці поступки, але через 6 років, великий гетьман України занедужав і відійшов у вічність на спочинок, а його сини Юрій і Тиміш не змогли продовжити справу батька.

Зазначимо, що на Правобережній Україні в обігу переважали золоті та срібні монети Західної Європи.

Після утворення Української Народної Республіки в 1917 році у Берліні були швидко видрукувані і введені в обіг українські паперові гроші – гривни із зображенням емблеми держави та українськими написами. Вона прирівнювалася до довоєнного рубля царської Росії вартістю 0,7742 г чистого золота у співвідношенні 2 гривни = 1 руб., а 1 гривна = 100 шагам. У грошовому обігу також були банківські, державні кредитні білети, білети різного достоїнства та роздрібна монета. Крім цього, друкувалися регіональні гроші в Донбасі, на Полтавщині, Харківщині та в інших регіонах.

За часів Київської Русі в XI ст. у Новгороді була впроваджена грошова одиниця “рубль”, але заміна ним гривни починається лише на початку XIII ст. після розпаду Київської Русі (у другій половині XII ст.). Рубль був спочатку повноцінною монетою у формі срібного злитка вагою 204 г.

Під час війни відбувалося його значне знецінення (у 1654 р. він важив лише 28 г). У 1897 р. в обіг було випущено золотий рубль, що містив 0,7742 г чистого золота. Під час першої світової війни він знецінився приблизно в 15 разів.

Слід зазначити, що після більшовицького перевороту в Росії 1917 року тривало знецінення рубля. У 1922 р. із запровадженням непу в обіг було випущено паперовий червінець, а в 1923 р. – золотий, вагою 8,6 г. Водночас з ним в обігу перебували радянські знаки, які, на противагу червінцю, все більше знецінювалися. Наприклад, на 1 квітня 1924 р. грошова маса в обігу становила 762,3 квадрильона карбованців, а їх реальна цінність у червінцях – лише 12,2 млн. У другій половині 1924 р. було припинено випуск радянських грошових знаків, вони обмінювалися за курсом: 1 червінець золотом = 5, 457 млн. таких знаків. У період 1928 – 1932 рр. була

здійснена величезна емісія грошових знаків незалежно від їх товарного покриття, що спричинило значну інфляцію. У 1950 р. встановлено золотий вміст карбованця – 0,222168 г, а у 1961 р. – 0,987412 г чистого золота. У 1972 р. 1\$ було прирівняно до 81,9 коп., що не відповідало купівельній спроможності карбованця.

Але слід зазначити, що аналіз сутності грошей та їх еволюції у багатьох країнах світу свідчить про тісний зв'язок грошей із золотом.

Золото – коштовний благородний метал, який має високу вартість.

Благородність золота зумовлена його унікальними фізичними властивостями: не ржавіє, не окислюється, не темніє (як срібло), є добрим тепло-і енергопровідником, ділиться, у невеликій вазі та обсязі має велику цінність, однорідне, міцне, красиве на вигляд (насичений жовтий колір), залежно від домішок може набувати різних відтінків, легко піддається обробці. Слово “золото” у слов'янських та інших до європейських мовах має корінь, що означає жовтий колір. У Біблії слово “золото” згадується близько 400 разів.

З економічної точки зору золото в умовах певного періоду існування товарного виробництва виконує роль загального еквівалента, тобто виражає вартість інших товарів. При цьому воно набуває особливої споживної вартості, стає грошовим товаром. Для виконання цієї ролі велика кількість золота йде на виготовлення монет і золотих злитків, що становить золотий запас держави.

Як метал з корисними природними властивостями, золото використовується близько 6 тис. років. Спочатку для виготовлення прикрас, пізніше – як засіб збереження і накопичення багатства. Окремих рис грошей золото набуло близько 4,5 тис. років тому, а перші золоті гроші з'явилися приблизно 1500 років до н.е. в Китаї, Єгипті, Вавилоні, Індії, Стародавній Греції та інших середньоазійських країнах у 8 – 7 ст. до н.е.

Першу золоту валюту наприкінці XVIII ст. запровадила Великобританія. В Америці у XVIII ст. основною грошовою одиницею був фунт тютюну. Лише у другій половині XIX ст. роль грошей монополю закріпилася за золотом.

Намагання держав мати якнайбільше золота було причиною численних колоніальних і торгових війн. Багаті родовища золота відкриті в середині XIX ст. у Каліфорнії (США) і Австралії, а у 80-х рр. у Південній Африці. Зростання видобутку золота та надходження його з цих країн і континентів прискорили витіснення з обігу срібла і зумовили перехід до золотого монометалізму.

Питома вага золота – 19,3 г/см³. Важчі за

СУТЬ ТА ПРИРОДА І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ГРОШЕЙ

золото лише метали платинової групи. У стандартних злитках монетарного (валютного) золота міститься лише 0,01% домішок. У промисловості та ювелірній справі і для чеканення монет завжди використовується золото у сплавах, як правило, з домішками срібла, міді й нікелю. Вміст золота у сплаві визначається пробом. Ця проба у багатьох країнах виражається кількістю часток золота в 1000 частках сплаву. Проба стандартних брусків золота сягає 999,9. У царській золотій монеті достоїнством 5 руб. було 3, 871 г чистого золота.

Монетне золото виконує техніко-економічну підфункцію масштабу цін, тобто є шкалою для вираження вагових кількостей металу. Певна кількість золота отримувала при цьому назву.

До Першої світової війни близько 50% золота, що добувалося, йшло на чеканку монет, решта – до сховищ центральних банків і казначейств для забезпечення кредиту й паперових грошей. Обидві частини золота набували грошової форми. Всього у XIX ст. у світі було видобуто близько 12 тис. т золота. Після того, як золото перестало бути грошима у внутрішній економіці, воно зосереджувалося у державних фондах і центральних банках та використовувалося для погашення міжнародних боргів. У 1945 р. близько 30 тис. т золота було зосереджено у централізованих сховищах, із них близько 18 тис. т в руках американського уряду.

Після Другої світової війни уряд США гарантував іншим державам обмін їх доларових активів на золото у твердому співвідношенні. У 1971 р. він відмовився від цього зобов'язання. Це означало остаточний розрив із золотом кредитно-паперових грошей. Проте досі США зберігають свої запаси золота як найнадійніший резерв міжнародних платіжних засобів і в разі необхідності продають або дають підставу для забезпечення позик за ринковими цінами. До 1971 р. існувала офіційна ціна золота. Вона становила 35\$ за арійську унцію (31,1 г). За 10 наступних років ціна золота зросла майже в 45 разів і досягла близько 850\$ за унцію, а на початку 1995 р. – 380\$ за унцію.

Природні властивості золота дають змогу використовувати його у важливих галузях промисловості: радіоелектроніці, космічній технології, сучасних засобах зв'язку, приладобудуванні. Це вимагає збільшення видобутку цього металу.

У сучасних умовах межею рентабельного видобутку золота є копальня, у якій уміст золота становить близько 5 г у 1 т руди. У середньому в 2 т речовини земної кори міститься близько 4 мг золота, що у тисячу разів менше, ніж уміст міді,

цинку та інших металів. Окремі копальні в Південній Африці містили близько 30 г золота в 1 т руди. Нині у світі щороку видобувається майже 1000 т золота, причому половина у Північній Африці. Найбільший самородок золота вагою 193 кг було знайдено в середині XIX ст. у Бразилії.

В Карпатах є значні поклади золотих запасів, які є державним резервом золотого запасу. Перші кілограми золота в Україні було видобуто 1997 року.

Висновки. Отже, грошова реформа в Україні була проведена з 2 до 16 вересня 1996 року з оптимальними зручностями для населення в обміні старих грошей на нові гривневі гроші. Після 16 вересня 1996 року єдиним законним засобом платежу на території України з цього моменту стала гривня.

Гривня – українська грошова одиниця має назву від історичної доби Київської Русі. Гривна використовувалася як грошова одиниця Українською Народною Республікою яка була прийнята Центральною Радою 1 березня 1918 року. Отже гривня, яка є в обігу, має свою історичну назву від Володимира Великого і є стабільною грошовою одиницею України. Гроші – основний стержень економіки, зв'язуючий засіб у будь-якій системі господарювання, матеріальний стимул розвитку виробництва і держави.

1. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Левченко Г.С. та інші. *Основи економічних знань. 10 – 11 клас.* – К.: – 2004. – 536 с.

2. Вачевський М.В. *Основи економічних знань. Підручник.* – Дрогобич: “Відродження”, 1997. – 163 с.

3. Вачевський М.В. *Обґрунтування економічної освіти у загальноосвітніх навчальних закладах на сучасному етапі // Молодь і ринок.* – 2006. – №8 (23). – С. 22 – 32.

3. Ватаманюк З.Г., Буняк В.Б., Грабинський І.М. і ін. *Економіка. Навчальний посібник для 10 – 11 класів.* – К.: ЛІБІДЬ, 1999. – 384 с.

4. Воробйов Є.М. *Економіка. Довідник старшокласника та абітурієнта.* – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. – 400 с.

5. Гальчинський А.С., Єценко П.С., Палкін Ю.І. *Основи економічних знань.* – К.: “Вища школа”, 1998. – 544 с.

6. Ковальчук В.М. *Основи ринкової економіки: Підручник для середніх шкіл та професійних училищ.* – Тернопіль, 1999. – 203 с.

7. Маніліч М.І. *Основи ринкового механізму господарювання: Навчальний посібник.* – К, 1992. – 171 с.

9. Мочерний С.В., Каніщенко Л.О., Устинко О.А. *Короткий курс економічної теорії: Навчальний посібник.* – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 324 с.

10. Орищак Я. *Випускний екзамен з економіки. Білети та відповіді.* – Т.: Підручники і посібники, 2001. – 80 с.

11. Петрук О.М. *Банківська справа: Навчальний посібник.* – К.: Кондор, 2004. – 461 с.